

bomboş idi, adamlar ərzaq qıtlığına, çörək növbəsinə düşər olmuşdular. Ölkədə işıq, qaz yox idi, kataklizmlər baş verirdi, vətəndaşların güzəranı dəhşətli vəziyyətdə idi, əməkhaqlarını və pensiyaları ala bilmirdilər.

Həmin dövrdə Azərbaycan neftindən pay uman bir neçə ölkə var idi, ona görə də dahi şəxsiyyət tərəfdaşlar arasında ədalətli mövqe yarada bildi. Ümummilliyet lider okeanın o biri tayına, dünya nəhəngi ABŞ-a səfər etdi və həmin ölkənin prezidenti ilə görüşdü. Bu tarixi anlara şahidlik edən ABŞ-ın ölkəmizdəki ilk səfiri Riçard Kozlariç Azərbaycanla müxtəlif ölkələri təmsil edən 10-a yaxın enerji şirkəti arasında "Əsrin müqaviləsi" adı ilə tanınan sənədi "təkrar olunmaz tarixi müqavilə" adlandırır və Heydər Əliyevin bu müqavilənin əldə edilməsində böyük rolu olduğunu bildirir. Onun sözlərinə görə, sabiq prezident ABŞ-la Britaniyanın müxtəlif tərəfdaş olduğunu bildiyindən və Rusiya ilə İrana münasibətdə düzgün mövqedən yanaşdığından müqavilə üzrə danışıqlar uğurla nəticələnib. Müqavilənin reallaşmasında Heydər Əliyevin bir lider olaraq diqqətini hədəfdə saxlamasının mühümlüyünü xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Səfir olduğum

dər Heydər Əliyev də tarix yaradan dahi şəxsiyyətdir. Tarixi İpək Yolu üzərində, Avropa ilə Asiyanın qovşağında yerləşən Azərbaycan əsrlər boyu fərqli sivilizasiyaların bir araya gəldiyi, milli-mədəni rəngarənglik mühitinin formalaşdığı, müxtəlif millətlərin və konfessiyaların nümayəndələrinin sülh, anlaşma və dialoq şəraitində yaşadığı məkan kimi tanınıb. Əlverişli coğrafi şərait, təbii imkanlar, münbit və bərəkətli torpaqlar, ən əsası isə Azərbaycan xalqının səmimiyyəti, xoşniyyətlik və mehribançılığı burada əlavə, İngiltərənin "British Petroleum" şirkətinə "Azəri" və "Çıraq" yataqlarının işlənməsi üzrə yaradılmış beynəlxalq konsorsiumda Qərb iştirakçıları üçün ümumi investisiya payında 31 faiz yer ayrıldı. Prezident Heydər Əliyevin Böyük Britaniyaya rəsmi səfərindən sonra beynəlxalq konsorsiumda neft yataqlarının işlənməsi barədə danışıqların aparılması rəsmi səviyyədə sürətləndirildi. 1994-cü ilin yazında və yayında Hyuston və İstanbulda danışıqların son mərhələsini aparan Azərbaycan nümayəndə heyəti

Gəriyə ağır miras qalmışdı, sözün əsl mənasında, ölkə çökmüşdü, Ermənistanın əraziləri işğal etməsi nəticəsində Azərbaycan humanitar fəlakətlə üz-üzə qalmışdı, bir milyona yaxın insan qaçqın və məcburi köçkünə çevrilmişdi. Suallar cavabsız qalırdı, bir tərəfdən, bəzi ölkələrin agentura şəbəkəsi, silahlı başıpozuq dəstələr də digər tərəfdən, yenidən müstəqilliyini qazanan respublikanın yoluna daş-kəsək düzür, terror hadisələri törədilir, insanlar çörəklə imtahana çəkilirdi, xalq təhdid altında saxlanır, üsyan və çevrilişlər dalğası genişləndirdi.

Tənəzzüldən inkişafa, əfsanədən realığa

Hakimiyyətdə olan AXC-Müsavat cütlüyü problemləri həll edə bilmirdi, ayrı-ayrı silahlı dəstələr ultimatum irəli sürür, ölkəni parçalamaqla hədələyirdilər. Xalq belə çıxılmaz bir durumda öz böyük oğlu Heydər Əliyevə müraciət edərək onu Bakıya çağırırdı. Dahi insan doğma xalqının səsinə səs verdi, Bakıya gələrək hadisələrin episentriyə düşdü. Narahat günlər, həyəcanlı anlar başladı, deputatların səs çoxluğu ilə Ali Sovetin sədri seçilən Heydər Əliyev zəngin təcrübəyə, nadir istedadla malik idi. Həm də hakimiyyət fəlsəfəsini və idarəetmə düsturunu yaxşı bilirdi və ona görə də haradan başlamalı sualı onu qorxutmadı, əksinə, fitri bir məharətlə, sonsuz məhəbbətlə cəmiyyətin başı üzərinə çökmüş siyasi tufanı və silahlı çevriliş cəhdlərinin qarşısını ram etdi, insanlar qurtuluşun sevincini daddılar.

Ulu öndər Heydər Əliyevin həyatı və siyasi fəaliyyəti xalqımızın çoxxəsrlik dövlətçilik tarixinə qızıl həflərlə yazılıb. Dahi şəxsiyyətin qətiyyəti, cəsarəti və uzaqgörənliyi nəticəsində Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitliyə nail olunub,

dövlətçiliyimiz məhv olmaq təhlükəsindən xilas edilib, respublikamızın ictimai-siyasi, iqtisadi və mədəni tərəqqisində misilsiz nailiyyətlər qazanılıb. Ümummilliyet lider Heydər Əliyevin həyat və fəaliyyəti, xilaskarlıq missiyası, Azərbaycanın müstəqilliyinin bərpası və möhkəmləndirilməsindəki xidmətləri danılmazdır. Cəsarətlə deyə bilər ki, türk dünyasının lideri Heydər Əliyev dühasına olan xalq sevgisi zaman-zaman öz təsdiqini tapıb. Nə qədər Azərbaycan var, ulu öndər Heydər Əliyev böyüklüyü yaşayacaq, nəsildən-nəslə ötürüləcək.

Xalqımızın görkəmli oğlu Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıtdığı 1993-cü il iyunun 15-i Azərbaycan tarixinin ən parlaq səhifəsi kimi yaddaşlara əbədi həkk olunub. Azərbaycan torpaqlarının işğala məruz qaldığı, ölkənin parçalanmaq təhlükəsi ilə üzleşdiyi, vətəndaş qarşıdurmasının yarandığı bir vaxtda ümummilliyet lideri Heydər Əliyev xalqın təkidlə tələbi ilə hakimiyyətə qayıdaraq qarşıdurmaya, siyasi hərəmərçiliyə son qoydu, onun gərgin zəhməti və dühası hesabına respublikada siyasi sabitliyə nail olundu. Həmin tarixdən sonra ölkənin ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi, hərbi və mədəni həyatında əsaslı dönüş başlandı, əmin-amanlıq bərqərar oldu. Ölkənin iqtisadiyyatı çökmüşdü, xəzinə

müddətdə prezidentlə bir çox məsələlərdə, insan hüquqları kimi məsələlərdə razılışmırdıq. Lakin enerji siyasətinə gəldikdə, mənəcə o həmişə Azərbaycanın maraqlarını irəli sürən, etibarlı və dürüst insan olub. Daha sonra baş verənləri kənara qoysaq, ətrafındakı şəxslərlə müqayisədə bu müqaviləni reallaşdırmağa qadir olan yeganə şəxs Heydər Əliyev olub. Keçmiş səfir xatırlayır ki, Amerika Prezidenti Bill Klinton ilə görüşdən sonra Heydər Əliyevin xarici siyasət üzrə müşaviri Vəfa Quluzadənin yanında dayanmışdım və Əliyevin üzünə yayılmış təbəssüm yadımdadır. Hiss olunurdu ki, bu insan həyatda istədiyi hər şeyə nail olub. Diplomatiyada belə şad anlar nadirdir, lakin bu, onlardan biri idi.

Bəli, amerikalı diplomat "Əsrin müqaviləsi"ni aparan yolun necə çətin və mürəkkəb olduğunu dilə gətirir, Heydər Əliyevin gərgin və fədakar fəaliyyətinə yüksək qiymət verirdi. Doğrudan da Heydər Əliyev əfsanələri realığa, tənəzzüldən inkişafa çevirən nadir şəxsiyyətdir, qətiyyətli dövlət başçısı kimi tarix yaradıb və öz adını da yaratdığı tarixin səhifələrinə yazıb. Yaxşı deyiblər ki, dünyada tarix haqqında yazanlar çox olsa da tarix yaradanların sayı azdır. Çünki tarix yaratmaq tarix yazmaqdan qat-qat çətin və məsuliyyətlidir. Ulu ön-

milli maraqlara cavab verən müqavilə şərtləri imzaladı.

1994-cü il sentyabr ayının 20-də Bakıda "Gülüstən" sarayında "Əsrin müqaviləsi" kimi tarixi bir ad almış ilk neft müqaviləsi imzalandı. Ulu öndərin ikinci hakimiyyəti dövründə, 1994-cü ildə neft sənayesində "Əsrin kontraktı"nın imzalanması Azərbaycanda böyük sərmayələr və inkişaf dövrünün təməlini qoydu. Dahi şəxsiyyətin güclü məntiqi, diplomatik istedadı, tutarlı mühakimə qabiliyyəti "Əsrin müqaviləsi"ndən gələn gəlirləri insan kapitalına çevirdi, sıfırdan ordu quruculuğuna başlandı, ölkədə sabitlik bərqərar edildi, piştaxtalardan yoxa çıxan ərzaq məhsullarının qısa müddət ərzində bollaşması insanlara ümid və xoş güzəran gətirdi, Ermənistanın ərazilərimizə hərbi təcavüzü dayandırıldı. Ümummilliyet mənafeyi hər şeydən uca tutan dövlət rəhbəri ulu öndər Heydər Əliyev hələ 1993-cü ilin iyul ayının 18-də "Çikaqo Tribun" qəzetinə verdiyi müsahibədə deyirdi: "Mən başa düşürəm Azərbaycana cəlb olunan neft şirkətlərinin öz iqtisadi mənafevləri var, bu tamamilə təbiidir. Lakin eyni zamanda biz də öz ölkəmizin mənafevlərini kampaniyaların mənafevlərindən yüksək tutmalıyıq".

(davamı 12-ci səhifədə)

(əvvəli 10-cu səhifədə)

1994-cü ilin əvvəllərində Heydər Əliyev Azərbaycan Xəzər neftinin xarici neft şirkətləri ilə birgə işlənməsi üçün intensiv danışıqlar aparmağa başladı. Ulu öndər öz ölkəsinin yeni neft strategiyasının işlənilməsi üçün çalışırdı. Həmin ildə Azərbaycan qeyri-sabit ictimai-siyasi quruluşa malik son dərəcə riskli ölkə sayılırdı. Heydər Əliyev ən iri maliyyə korporasiyalarının münasibətini dəyişməyə, onları inandırmağa nail oldu ki, Azərbaycanda bərqərar olmuş yeni dövrün ciddi və həmişəlikdir. "Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda "Azəri", "Çıraq", və "Günəşli" yataqlarının birgə işlənməsi və hasilatın pay bölgüsü haqqında" sazişin imzalanması ilə Azərbaycanın neft sənayesi tarixində yeni səhifə açıldı. Müqavilə 10-a yaxın şirkət arasında imzalandı. 1994-cü ildən sonra Azərbaycanda yeni bir era başlandı, neft-qaz layihələri erasının uğurlu bünövrəsi onun şəxələndirilməsində mühüm əhəmiyyət kəsb etdi. Həmin ildə Bakıda birinci Xəzər Neft-Qaz Sərgisi təşkil edildi. Azərbaycanın dünyada zəngin resurslara malik ölkə kimi tanınmasında bu sərginin çox böyük rolu oldu. "Əsrin kontraktı" Azərbaycana sözün əsl mənasında nəfəs verdi, ölkəmizin tərəqqisinə xidmət göstərdi. Ən əsası isə ilk dəfə olaraq Xəzər dənizi xarici şirkətlərin üzünə açıldı. Neft yataqları müasir texnologiya ilə istismar edilir, quruda və dənizdəki yataqlardan neft, qaz istehsalı artırıldı. Neft kəmərləri çəkildi, istehsal edilən neft məhsulları dünya bazarlarına çıxarıldı. Şimal və qərb istiqamətlərində Azərbaycan neftini dünya bazarına çıxara bilən iki kəmərin inşası oldu. Əvvəlcə şimal istiqamətində uzunluğu 231 km, dia-

metri 72 mm olan Bakı-Novorossiysk neft kəmərinin ölkəmizdən keçən hissəsi inşa edilmiş və ilk dəfə 25 oktyabr 1997-ci ildə Azərbaycan nefti Rusiya Federasiyasının Novorossiysk limanına nəql edilmişdir. Qərb istiqamətində isə uzunluğu 837 km olan Bakı-Supsa boru kəməri 1999-cu il aprelin 17-də işə salınmışdır. Neft sənayesinin yeni erası başlandı və modernizə olunmuş qazma qurğularının köməyi ilə "Azəri-Çıraq-Günəşli" yataqlarında 6 kəşfiyyat quyusu qazıldı. 1999-cu ilin noyabr ayında İstanbul şəhərində keçirilmiş ATƏT-in sammitində ABŞ, Türkiyə, Azərbaycan, Gürcüstan, Qazaxıstan və Türkmənistan prezidentləri tərəfindən Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC) Əsas İxrac Neft Kəmərinin çəkilişi haqqında dövlətlərarası müqavilə imzalandı. 2002-ci il sentyabrın 18-də Bakı şəhəri yaxınlığındakı Səngəçal terminalında Türkiyə, Azərbaycan və Gürcüstan prezidentlərinin iştirakı ilə Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinin təməl daşı qoyuldu və tikintisinə başlandı. Uzun bir məsafəni qət edən neft kəmərinin açılış mərasimi 2006-cı il iyulun 13-də qardaş Türkiyənin Ceyhan şəhərində keçirildi və XXI əsrin ən böyük enerji layihəsi işə düşdü. Təməli ulu öndər Heydər Əliyevin əsasını qoyduğu neft kəmərinin açılış mərasimi onun layiqli davamçısı, Prezident İlham Əliyev tərəfindən həyata keçirildi. Qeyd edək ki, "Azəri-Çıraq-Günəşli" neft yataqları 5 milyard barellik ehtiyatı ilə Azərbaycanın bütün neft ehtiyatlarının 70 faizini təşkil edirdi.

Həmin dövrdə Azərbaycan üçün iki mühüm addım atıldı ki, bunlardan biri cəbhədə atəşkəs, o biri iqtisadi islahatlarla bağlı Azərbaycana xarici investisiyanın gətirilməsi idi. "Əsrin

müqaviləsi"ndən sonra Azərbaycan vətəndaşlarının həyatında çox ciddi dəyişikliklər oldu. Həyat şəraiti get-gedə yaxşılaşdı. Neftdən gələn gəlirlər Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə yaradılan Azərbaycan Neft Fonduna yığıldı. Bu gün də xalqımız hər addımında neft müqaviləsinin təsirlərini hiss edir. Dəyəri 7,4 milyard ABŞ dolları olan "Əsrin müqaviləsi"ndə Azərbaycan, ABŞ, Böyük Britaniya, Rusiya, Türkiyə, Norveç və Səudiyyə Ərəbistanını təmsil edən beynəlxalq neft şirkətləri (Amoco, BP, McDermott, UNOCAL, ARDNŞ, Lukoil, Statoil, Türkiyə Petrolları, Pennzoil, Ramco, Delta) iştirak edib. Müqavilə nəticəsində hasil olunacaq karbohidrogen ehtiyatına və qoyulan sərmayənin həcminə görə, dünyadakı ən iri neft sazişlərindən biridir. Həsablara görə hasilatın pay bölgüsü sazişindən sonra Azərbaycanda yoxsulluğun səviyyəsi nisbətən on dəfə, işsizlik 2.6 dəfə azalıb. 2017-ci ildə Bakıda SOCAR və BP-nin rəhbərlik etdiyi konsorsium arasında Azərbaycanın "Əsrin müqaviləsi"nin 2050-ci ilədək işlənməsinə dair yeni saziş imzalanıb. "Əsrin müqaviləsi"nin 5-ci ildönümündəki mərasimdə Heydər Əliyevin söylədiyi nitq hər bir Azərbaycanlının ürəyində vətənə sevgini, bağlılığı daha da artırdı. Çünki ümummilli liderin sözləri hər bir vətəndaşın ürəyindən xəbər verir və onlara ilham bəxş edirdi. "Bizim gördüyümüz bütün işlər Azərbaycanı bir dövlət kimi möhkəmləndirmək, onun iqtisadi potensialını artırmaq üçündür". "Əsrin müqaviləsi" Azərbaycanın bir dövlət kimi tanınmasına, onun dünya iqtisadi sistemində qoşulmasına və beynəlxalq aləmdə mövqeyinin möhkəmləndirilməsinə şərait yaratdı. Ulu öndərin təməlini qoyduğu uğurlu siyasəti ölkə prezidenti, cənab İlham Əliyev layiqli davam etdirir. Artıq əsrlərə sığmayan müqavilənin bağlanmasından 30 il ötür. Azərbaycanın inkişafı isə həqiqətən illərə sığsınır.

Azərbaycan torpaqlarının işğala

məruz qaldığı, ölkənin parçalanmaq təhlükəsi ilə üzləşdiyi, vətəndaş qarşudürməsinin yarandığı bir vaxtda ümummilli lider Heydər Əliyev xalqın təkidlə tələbi ilə hakimiyyətə qayıdaraq qarşudürməyə, siyasi hərc-mərcliyə son qoydu, onun gərgin zəhməti və dühası hesabına respublikada siyasi sabitliyə nail olundu. Həmin tarixdən sonra ölkənin ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi, hərbi və mədəni həyatında əsaslı dönüş başlandı, əmin-amanlıq bərqərar oldu. Ulu öndərin ikinci hakimiyyəti dövründə, 1994-cü ildə neft sənayesində "Əsrin kontraktı"nın imzalanması Azərbaycanda böyük sərmayələr və inkişaf dövrünün təməlini qoydu. Dahi şəxsiyyətin güclü məntiqi, diplomatik istedadı, tutarlı mühakimə qabiliyyəti əsrin müqaviləsindən gələn gəlirləri insan kapitalına çevirdi, sıfırdan ordu quruculuğuna başlandı, ölkədə sabitlik bərqərar edildi, piştaxtalardan yoxa çıxan ərzaq məhsullarının qısa müddət ərzində bollaşması insanlara ümid və xoş güzəran gətirdi, Ermənistanın ərəzilərimizə hərbi təcavüzü dayandırıldı. Dövlətimizin başçısı İlham Əliyev Cənub Qaz Dəhlizinin açılış mərasimindəki çıxışında bildirdi ki, neftdən əldə edilən gəlir Azərbaycan xalqının rifahına yönəldilmirdi və eyni zamanda biz Abşeron yarımadasında böyük ekoloji problemlərlə üzləşmişdik. Bu problemləri bu gün müstəqil dövlətimiz həll edir. Bu gün müstəqil Azərbaycan və bizim uğurlu neft-qaz siyasətimiz göstərir ki, ancaq müstəqillik şəraitində, müstəqillik dövründə Azərbaycan xalqı öz təbii ehtiyatlarından istifadə edə bilər, ancaq müstəqillik dövründə Azərbaycan uğurla inkişaf edə bilər.

Bu gün biz müstəqil dövlət kimi ayaqda möhkəm dayanmışıq, ölkə qarşısında duran bütün vəzifələri uğurla icra edirik, belə nəhəng layihələri tərəfdaşlarımızla birlikdə icra edirik və Avropanın enerji xəritəsini yenidən tərtib edirik.

Salman ALIOĞLU,
"Respublika".